

Kratek povzetek:

To poglavje predstavlja nekatera sociološka izhodišča in izvor globalne sociologije, razvojne prelomnice, kontekstualne spremembe v tej družboslovni disciplini, ter strukturo nacionalnih sociologij, ki zavirajo transnacionalni vidik oziroma globalno sociologijo.

Sociologija izhaja iz razsvetljenstva ter v svoji vsebini skriva preplet številnih, najbolj pogosto pozitivističnih (Comtejevih), paradigem. Temelji na naravi človeka in upravljanju družbe, zato je nujno poznavanje njunega stičišča – skupnosti in razlik, ki nastajajo in nenazadnje omogočajo oblikovanje različnih razvojnih poti družbe; prav zato pa je tudi nujno poznavanje zgodovinskih in primerjalnih perspektiv. V sociologiji z uporabo elementov subjektivnosti ali interpretacije prodremo pod površje pojavnosti in motivacije družbenih skupin. Neobjektivno odkrivanje znanja pomeni robustnost in ideološko neoporečnost, česar sicer interpretativna sociologija ne izključuje; le-ta namreč z veliko pozornostjo obravnava tudi elemente neracionalnega ali nenamernega v človeški naravi še zlasti pri osebnem zbiranju prikritih ali intimnih podatkov. Vsej sociološki profesionalnosti (izraženi v znanstvenih metodah in ugotovitvah) navkljub, govorimo o štirih socioloških praksah: profesionalni, kritični, policy in javni.

Globalna sociologija ima svoje začetke v socioloških paradigmah Marxa, Webra in Durkheima (1914-1945). Vsi trije avtorji so ustvarjali pomembna izhodišča in primerjave nacionalnih družb, vendar pa so le-te ostale prezrte zaradi individualistične (nacionalne) naravnosti tedanjih evropskih in ameriških sociologov, ki so se zaradi nacionalnih družbenih problemov bolj kot transnacionalnim primerjavam posvečali lastnim – nacionalnim. Prvo prebujenje globalne sociologije se je zgodilo po realokaciji nacionalne in preoblikovanju mednarodne politične moči po drugi svetovni vojni. Prvotnim idejam globalne sociologije ter prebujenju še ostalih sociologov v državah, kjer je bila ta znanost že razvita, so se pridružili še azijski, afriški in latinskoameriški sociologi. Globalne spremembe so namreč spreminjale tudi lokalne agende in premaknili družbeni kontekst iz nacionalnocentrističnega v nov – globalnocentristični pol, pri čemer so se razvile nove raziskovalne agende (prioritete) in dogovorile primerjalne metode v smislu soodvisnosti lokalnega, nacionalnega in globalnega vidika.

Sociologija kot znanost

Sociologija - znanost in opredelitev kot jo poznamo danes, se je razvila v času razsvetljenstva (18. stoletje) in pod Comtejevim močnim vplivom. Ta je trdil, da morajo vse zvrsti znanosti preiti tri faze: teološko (nadnaravne sile so odgovorne za vse fenomene), metafizično in pozitivistično, ki pravzaprav omogoča prehod skozi metafizično fazo, saj se le v tej (pozitivistični) fazi omogoča višji nivo znanstvenega sklepanja. Takšno zaporedno razumevanje znanstvenih zakonov se po Comteju nanaša na statiko in dinamiko družb; prav to pa sociologijo definira kot vodilno znanost, ki združuje vse preostale znanosti. Sociologija je (po Comteju) vrh hierarhične ureditve abstraktno-teoretskih znanosti, za katero je predvidel uporabo metod opazovanja, poskusov, primerjav in zgodovinskih dejstev, na podlagi katerih bi nadgradil znanstvene ugotovitve te discipline.

Comtejevi nasledniki so ohranjali njegovo idejo. Namesto da bi odkrivali nove družbene pojave, so merili in analizirali zakonitosti in vzorce v družbenem vedenju z nevtralnega gledišča. Pri tem se je jasno izkristalizirala neprimerljivost znanstvenega raziskovanja z naravoslovnimi metodami; v slednjih je mogoče izvajati nadzorovane eksperimente na objektih, ki se jih kasneje lahko tudi uniči in do moralno in so etično manj sporni kot eksperimenti na ljudeh.

Sociologija kot imaginarno razumevanje

Tako se pojavljajo tudi vprašanja ali so znanstveni sociologi dovolj sposobni, da le-ti z uporabo formalnih metod in statističnih tehnik (torej brez eksperimentiranja) dejansko izluščijo bistvo človeškega vedenja in družbene interakcije? Pa ne gre za retorično vprašanje ali poskus diskreditacije dosežkov pozitivistov v zbiranju zanesljivih podatkov, razvoju preverljivih konceptov (=hipotez), nadgradnji raziskovalnih tehnik za doseg višje zanesljivosti in ustvarjanje konsistentnosti vladnih socialnih politik. Navedeni tradicionalni pozitivistični pristopi pojasnjujejo pravzaprav vse od vzrokov za kriminal, huliganizem do vrednotenja izobraževalnega dosega. Vendar pa manjka še ena dimenzija: sestvo oziroma subjektivnost, pri čemer pa bolj mislim na *pomen* posameznega družbenega dejanja. Pomen se v tem kontekstu odraža kot pomen, ki ga ima tako dejanje za družbenega igralca, ostale družbene akterje ali pa le za zunanje opazovalce – tudi (ne)sociologe. Max Weber ta koncept opisuje v delu *Razumevanje*, pri čemer se bolj kot samo razumevanje vzročnosti socialnih dejanj osredotoča na drugo perspektivo: empatijo oziroma notranji vpogled. Webrovo

Razumevanje se deli v dva dela: »aktualno razumevanje« kot obliko površinskega in takojšnjega razumevanja ter »pojasnjevalno razumevanje«, s katerim se preiskuje motivacija, nameni in posamezen kontekst socialnega dejanja z namenom zagotavljanja globljega pomena ali možne interpretacije. Weber to slikovito opisuje na primeru moža, ki strelja s pištolo. Ta lahko strelja zaradi štirih razlogov: ker je član strelskega voda (torej zaradi kompulzivnega vedenja), ker strelja proti sovražniku, ker je športni strelec ali ker se nekomu maščuje. Prav slednji razlog je najbolj zanimiv, saj vnaprej predlaga neko neracionalno sklepanje, da njegovo ravnanje temelji na ljubosumju, ranjenemu ponosu ali prizadetosti. Te dodatne možnosti dajejo v interpretativni sociologiji možnost pojasnjevanja tako racionalnih kot tudi neracionalnih družbenih dejanj: da razumemo strelca (oziroma tudi kompleksnejše družbene dogodke) moramo razumeti subjektivni pomen takega dejanja in njegov kontekst; s tem zaokrožimo sociološko analizo.

Subjektivna – interpretativna sociologija je poznana tudi kot simbol(ič)ni interakcionizem. Ta naziv so na podlagi Webrovega *Razumevanje* oblikovali sociologi iz Chicaga z argumentom, da *znanje ni samo preprost odsev objekta: ljudje ustvarjajo, oblikujejo in izbirajo svoj odziv glede na trenutno okolico. Znanje se prezentira kot aktivni proces, v katerega so skupaj povezani ljudje, njihovo razumevanje ter fenomeni*. Interpretativni sociologi torej poskušajo pridi pod kožo ljudi in uvideti njihovo razumevanje situacij (kot tudi razumevanje okolice) na simbolični in dejanski ravni. To je še prav posebej v primerih, ko ljudje niso člani tradicionalnih družbenih skupin in jih družba ne spoštuje (prostitutke, seksualni deviantneži, ...) oziroma so nekonvencionalni prebivalci oziroma predmet stereotipov ali predsodkov (priseljenci, azilanti,...).

Sociologija in iskanje znanja

Zelo je pomembno, da je iskalec znanja pri svojem delu pošten in celovit. Sociolog mora dopustiti, da dejstva govorijo zase; odgovori raziskovancev, opazovanja, argumentacija morajo biti dosledno zavedeni in neprirejeni. Vse to je v pozitivističnem konceptu samoumevno. Vsi znanstveniki, tako komparativisti kot interpretativni ali zgodovinski sociologi, spoštujejo in sledijo znanstvenim metodološkim postopkom ter načelo, čeprav pa interpretativni sociologi zagovarjajo tezo, da poštenost in celovitost kot vrednoti raziskovalca še ne zagotavljata nevtralnega gledišča. Dejstvo je, da človeška narava sili posameznika v

opredeljevanje do posameznega stališča, s čimer ustvari vpliv na interpretativno vrednost opisovanega dejstva, kar povzroči subjektivnost znanstvenega sklepanja.

Sociologija kot kritika in njena javna odgovornost

Na tem mestu je torej zelo pomembno, da sociolog pri svojem raziskovalnem delu dosega zastavljene raziskovalne standarde, kljub vsemu pa si lahko pridrži pravico do komentiranja npr. nekaterih velikih moralnih vprašanj. Buroway v svojih razpravah ugotavlja, da je se je veliko sociologov odločilo za to znanost zaradi njihove strasti do socialne pravičnosti, politične svobode in človekovih pravic. Številni sociologi se tako zapletejo v kritiko, opis in analizo trenutnega družbenega reda vendar bolj zaradi preučevanja njegove strukture in možnosti, ki jih ustvarja kot pa zaradi negativnega pogleda. Sociološka etična dimenzija v neformalnih ali zaprtih krogih dopušča razprave in izkazuje usmerjenost, ki je pogosto različna od splošnega družbenega in političnega gledišča in jo omejuje na relativno odprte (strokovne) prostorih; npr. odnos do vojne v Vietnamu oziroma Iraku je bil v prvem primeru indiferenten, v drugem pa nasproten glede na vladno politiko. Temeljno vprašanje: kako daleč lahko izražamo etično sestvo in oblikujemo stališča, ki nasprotujejo strokovnim standardom? ASA (ameriško združenje sociologov) kaže na deljenost mnenj sociologov; le-ta so pogosto ozko centrirana in omejena bodisi na pretirano akademsko bodisi policy-making okolje ali pač prilagajanje na javno definirano legitimiteto sociološkega raziskovanja. V tem smislu je Buroway oblikoval štiri tipe socioloških praks (glej tabelo 1.1 na strani 28):

- profesionalno (napredno teoretično in empirično delo, eksplicitne znanstvene norme; ciljna skupina so strokovnjaki, ki prebirajo strokovno literaturo),
- kritično (spoznavne prakse temeljijo na osnovnih in normativnih moralnih pogledih; ciljno skupino predstavljajo kritični intelektualci, ki sodelujejo v internih strokovnih razpravah),
- policy (spoznavne prakse temeljijo na empiričnosti, konkretizaciji, aplikativnosti in pragmatičnosti; ciljna skupina so policy-makerji in vlada, poslovni in medijski svetovi), in
- javno (spoznavne prakse temeljijo na širše dostopnih teoretičnih in empiričnih študijah, predavanjih in medijski pojavnosti; ciljna skupina je javnost vključno s študenti, lokalnimi ter verskimi skupnostmi).

Kronologija razvoja sociologije

Temeljni mejniki razvoja sociološke znanosti se pojavijo v obdobju po francoski in ostalih evropskih revolucijah, ki so ustvarile nove politične konflikte, hitro urbanizacijo in družbeni nemir. Marx je francosko revolucijo videl kot nov revolucionarni red, ki ga vodi razredno zaveden in politično motiviran »proletariat« (delovno ljudstvo), medtem ko je njegovega sodobnika, Herberta Spencerja zanimalo, kako se po družbeno revolucionarnih dogodkih družbeni red (ponovno) vzpostavlja ter kako poteka družbeni ta korektiv, torej evolucija nove politično-družbene ideje, na dolgi rok.

1842	Comte	definiral sociologijo; iskal zakonitosti družbenega življenja in iskal povezanost le-tega z ekonomijo in politično znanostjo izključujoč tedaj uveljavljena teološka načela
1848	Marx, Engels	»zgodovina vseh dosedanjih družb je zgodovina razrednih bojev«; zavračal idejo kapitalističnega podjarmljenja delavcev; preučeval razredne boje in dinamiko družbenih sprememb
1874	Spencer	utemeljitelj organske družbene teorije; paralela Darwinovi evolucijski teoriji
1892	ZDA	ustanovitev prvega sociološkega oddelka in kasneje tudi vodilne sociološke revije <i>American Journal of Sociology</i>
1898	Durkheim	preučeval družbene zakonitosti, običaje, religije; utemeljitelj družboslovne statistike; iskal povezanost med spremembami družbenega reda in konsenzom
1891-1903	Booth	kvalitativna raziskava o življenju in delu prebivalcev Londona; analiza brezposelnosti, zapornikov,...
1907	Hobhouse	vodja prvega univerzitetnega sociološkega oddelka v Angliji; preučeval družbene reforme pod Asquithovo vlado, ter bistvena figura pri definiranju razvoja teoretske in metodološke funkcije sociologije
1920-1	Weber	vpliv religije na razvoj kapitalizma; prvi religijsko komparativni sociolog, zelo blizu Marxovim idejam; začetnik razvoja holistične sociologije in nadgradnji marksizma.
1959	Srinivas	ustanovitelj oddelka za sociologijo v New Delhiju; kritičen do indijskega kastnega sistema; družbena mobilnost se pospešuje s prevzemanjem jezika in družbenih navad višjih kast s strani nižjih;
1979	Xiaotong	ustanovitelj kitajskega združenja sociologov, četudi ga oblast ni podpirala
1994	Cardoso	brazilski sociolog izvoljen za predsednika države;
1999	Giddens	začetki diskusije o sociologiji globalizacije v Veliki Britaniji; globalizacijo je poimenoval »bežeči svet«
2001	VB	7 sociologov postanejo dekani angleških univerz
2006	ISA	mednarodno združenje sociologov (ISA) prvič zaseda v Afriki; tema konference: »kvalitetna družbene eksistence v globaliziranem svetu«

Kontekstualne spremembe sociologije

Povezanost časovne, prostorske in kulturne dimenzije znotraj družbe ustvarja različne družbene rezultate, ki zahtevajo tudi različne oblike družboslovnega raziskovanja, zato je zelo pomembno, da so sociologi na te spremembe tudi ustrezno odzivni in upoštevajo mednarodni, regionalni, nacionalni in lokalni vpliv na spremembe. Pomembna omejitev sociološke znanosti je, navkljub univerzalizaciji ambicij, da je minilo precej časa, preden se je ta znanost pojavila tudi v nerazvitih in neindustrijskih družbah, kar je bila sprva domena antropologov, ki pa so pretežno iskali družbene razlike kot pa skupnosti.

Nacionalne sociologije

Že prvi utemeljitelji sociološke znanosti (Comte, Durkheim, Marx, Weber,...) so presegali ideje nacionalnih socioloških pogledov. Po prvi svetovni vojni so znotraj Evrope divjale imperialistične in nacionalne težnje, ki jih lahko ilustrativno (po nemškem vidiku) opredelimo kot na življenje psa – jazbečarja v predvojni Angliji: Angleži, kot znani ljubitelji živali, so ob začetku I. svetovne vojne prepodili na ulice (zapustili) vse jazbečarje (ki so sicer nemškega porekla) in jih simbolno označili za švabe (nemške vojake); tudi angleški kralj George V. se je odpovedal vsem nemškim častnim naslovom in jih nadomestil z nazivom »windsorski«. Vsem v Angliji živečim nemškim vitezom so bili odvzeti vsi naslovi, medtem ko so lokalni nemški špeceristi hrano namerno zastrupljali. To ksenofobično in fanatično stanje je privzela celo mednarodna proletarska zveza, ki je kljub osnovni marksistični ideji, da ideja proletariata ni omejena na nacionalne meje, stopila v boj proti kraljem in carjem. S pohodom nacizma in fašizma, je veliko evropskih sociologov emigriralo v države, kjer so soustvarjali intelektualni razvoj povojne Evrope. Obsežnejše spremembe družbenega reda pa je oblikovala tudi velika gospodarska depresija v ZDA: v tem kontekstu so se začele izvajati obsežnejše razprave o družbenih problemih in realnosti.

Začetki globalne sociologije in Wallerstein

Konec druge svetovne vojne je napovedoval novo ravnotežje mednarodnih sil. Japonska je z vojno z ZDA slednjim »omogočila«, da je svojo dotedanjo industrijsko prevlado okrepila še s politično močjo. V povojni Evropi so se pojavile različne nacionalne težnje in pritiski (najmočnejši iz ruske strani), ki pa jih ZDA kot nekdanja kolonija, niso mogle obvladati. Za sociologe so tu pomembni štirje problemi:

1. vzrok za nenaden vzpon japonske moči: so obstajali kulturni elementi, ki so oblikovali vojaški in industrijski razvoj, je obstajala povezanost med šintozmom in japonskim interesom v evropski znanosti, ki je sorodna razsvetljenstvu oziroma Webrovi ideji o povezanosti religije in kapitalizmom; je ta vzpon povezan s ponovno vzpostavitvijo cesarstva (1869),...
2. so bile ZDA sposobne stabilizirati skupno rusko anihilistično grožnjo? Železna zavesa, ki je ločevala vzhod in zahod je vzpodbujala zelo intenzivna in nevarna prostorska rivalstva . Razvijale so se tudi debate o vrednotah, tržnem planiranju in svobodi posameznika
3. stare kraljevine so se krvavo umikale, kar je bil uvod v dekolonizacijo (Indija 1947, Indonezija 1949)
4. pojav novih svetovnih (političnih) igralcev. Ideja, da so samo beli ljudje tisti, ki lahko vladajo in ustvarjajo zgodovino, je postala absurdna, čeprav pa so Evropa in ZDA še vedno dominirale v tehnološkem in vojaškem smislu.

Oblikujejo se številne mednarodne politike, ki so spreminjale posameznikovo zavest (npr. izobraževalna – UNESCO, odprava diskriminacij, povečana družbena participacija žensk, dekolonizacija,...).

Zahodni sociologi so večino svojih raziskovanj namenjali študiju poti razvoja in pod-razvoja posameznih držav, vendar le-teh ni mogoče enostavno napovedati. Kar je bilo mogoče najbolj enostavno oceniti je, da je vzorec polarizacije nestabilen in nekonsistenten: tudi nekoč »odpisanim« državam Tretjega sveta je uspelo razviti ekonomsko blaginjo, vendar ekstremiteta ostaja; npr. Gana in Južna Koreja. Leta 1960 sta imeli obe državi enak BDP, trideset let kasneje pa je imela Južna Koreja 12x večjo prosperiteto kot Gana (Crow).

Wallerstein, pionir teorije svetovnega sistema in med strokovno javnostjo označen za ekonomskega determinista, je oblikoval najbolj drzen in pomemben odgovor (deklaracijo) na problem Tretjega sveta, v katerem poudarja problematičnost organiziranja urejene svetovne hierarhije in izolacije nacionalne države kot primarne celice sociološke analize. Ta deklaracija simbolizira vsebine, na katere morajo biti sociologi najbolj pozorni. Potrebno je globalno razmišljanje medtem ko družbene spremembe znatno variirajo; znotraj teh sprememb potekajo povezovalni procesi in transformacije, ki bodisi upravljajo z globalnimi nivoji bodisi vplivajo na enega izmed ali vzajemno, drug na drugega.

Za Wallersteina so politične strukture neprimerne in namesto se namesto tega osredotoča na vedno bolj prodirajoče trgovske mreže. Transnacionalna konkurenčnost delovne sile, tržnih deležev in surovin je tisto, kar sili svet v napredek in povezovanje. Wallerstein ne deli sveta v tri skupine (prvi – bogat, kapitalistični, drugi – komunistično planski, tretji – reven) ampak ga opredeljuje kot jedrnega (ki vleče profit iz obrobia), pol-obrobnega in obrobnega (katera sta odvisna od jedrnega, saj sta od jedra ločena in le-temu podrejena); razvijajoči obrobn svet se tako povzpne do pol-obrobnega. Pomembna lastnost tega Wallersteinovega sistema je, da je so vse družbe zaprte v en svetovni sistem znotraj katerega obstaja pretočnost. Wallerstein je lociral in v celoto integriral številne enote znanstvene družboslovne analize (države, nacije, regije, razrede, etnične skupine). Njihove specifične strukture, funkcije in poti se lahko razumejo na podlagi umestitve v svetovni sistem (lastnost vsakega sistema je, da ima svoje elemente, ki so medsebojno povezani, soodvisne in medsebojno učinkujejo) ter preko tega opazuje njih povezanost.